

КРУГЛИЙ СТІЛ «РЕБРЕНДИНГ ФІЛОСОФІЇ: ВІД УНІВЕРСИТЕТУ ДО ЛІЦЕЮ»

(Київ, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди, 19 червня 2015 року)

Аналітичний звіт

ВСТУП

19 червня 2015 року в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди пройшов круглий стіл «Ребрендинг філософії: від університету до ліцею», участь в якому взяли близько 50 освітян, філософів, релігієзнавців, представників державної влади, релігійних структур, мистецьких установ, медіа та громадськості з Київської, Вінницької, Житомирської, Черкаської, Рівненської та Харківської областей України.

Зокрема, були присутні директор Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України *Наталія Вяткіна*; голова комітету вищої освіти громадської ради при Міністерстві освіти і науки *Галина Усатенко*; завідувач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету та головний редактор філософського часопису «Sententiae» *Олег Хома*; доцент філософського факультету Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка та Національного університету «Києво-Могилянська академія» *Вахтанг Кебуладзе*; професор Донецького національного університету та директор Київського відділення Українського інституту стратегій глобального розвитку та адаптації *Олександр Білокобильський*; завідувач відділення філософії та суспільствознавства Київської малої академії наук учнівської молоді *Тетяна Ком*; завідувач кафедри філософії та соціології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця *Ірина Васильєва*; завідувач кафедри педагогіки і андрагогіки Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти *Олена Косигіна*; завідувач кафедри філософії Київського національного лінгвістичного університету *Наталія Чехун*; доцент Київського університету імені Бориса Грінченка, викладач Київської Трьохсвятительської духовної семінарії УГКЦ та священник Української Греко-Католицької Церкви *Олег Шепетяк* та інші.

Модератором круглого столу виступив президент Українського філософського фонду та головний редактор часопису «Філософська думка» *Сергій Пролеєв*; координатором проекту – президент Асоціації філософів і релігієзнавців та здобувач Центру гуманітарної освіти НАН України *Іллі Ясна*.

Захід відбувся за медіапідтримки фахових видань «Філософська думка» та «Філософія освіти», найближчі випуски яких міститимуть спеціальні розділи, присвячені даній темі, а також інтернет-порталів «Освітня політика» та «Освітні тренди». Відеозйомку та підготовку репортажу забезпечило «Громадське телебачення».

Учасникам круглого столу було запропоновано для обговорення три основних питання, відповіді на які прозвучали у доповідях та коментарях.

1. Чи відповідає філософія, як вона викладається в університетах, сучасному запиту суспільства до гуманітарного знання, або потребує певного «ребрендингу», щоб залишитися затребуваною?
2. Чи можливе викладання філософії на рівні ліцеїв? Якщо так, які курси філософської спрямованості будуть доречними у цьому освітньому сегменті та як вони корелюватимуть з навчальними програмами університетів?
3. З якими проблемами та складнощами пов'язане впровадження філософської та гуманітарної освіти на рівні ліцеїв, на що слід звернути увагу, який світовий досвід може виявитися корисним у цьому процесі?

СТЕНОГРАМА ДОПОВІДЕЙ

Сергій Пролєєв

Модератор круглого столу, президент Українського філософського фонду, головний редактор часопису «Філософська думка», доктор філософських наук **Сергій Пролєєв**, відкриваючи засідання, відзначив низький рівень гуманітарної освіченості, характерний для сучасного українського суспільства, що, зокрема, пов'язано з відсутністю філософсько-гуманітарної складової у навчальних програмах старших класів загальноосвітніх шкіл.

Взірцем для вирішення цієї проблеми, зазначив він, може стати європейський досвід, зокрема, інститут лицейської освіти, як він існує у ряді європейських країн. Цей специфічний етап між середньою та університетською освітою завжди містить потужний блок світоглядних дисциплін – філософських, релігієзнавчих, культурологічних – та може виявитися більш придатним для засвоєння філософського типу мислення, розвитку навичок рефлексії та саморефлексії, аналітичного сприйняття інформації, ніж роки спеціалізованої університетської освіти.

У якості стратегічної мети проекту було запропоновано створення та інституціалізацію на загальнонаціональному рівні подібного освітнього сегменту між середньою та вищою школою з акцентом на отримання філософських та соціально-гуманітарних знань. Відповідно, метою круглого столу стало формулювання загальної стратегії проекту та формування робочої групи для її практичної реалізації.

Іллі Ясна

Відповідно до обраної назви проекту, координатор проекту, президент Асоціації філософів і релігієзнавців, здобувач Центру гуманітарної освіти НАН України **Іллі Ясна** запропонувала подивитися з позицій маркетингу на те, яку ринкову нішу займає сьогодні філософія, та які пов'язані з нею тенденції можна спостерігати. Ілюстрацією доповіді стали дані контент-аналізу та попередні результати статистичного дослідження «Образи філософії у масовій свідомості», перший етап якого – опитування випадкової аудиторії та формування анкет – завершився напередодні заходу, а другий – опитування у цільовій аудиторії – почнеться у вересні 2015 року.

Першою тенденцією, на думку доповідача, є девальвація академічної філософії як навчальної дисципліни, що найяскравіше проявилось зимою цього року після прийняття Наказу Міністерства освіти і науки України № 1392 від 25.11.2014, який позбавляв філософію статусу обов'язкової дисципліни у вишах.

Протилежною тенденцією є масовизація філософії, адже у той самий час, коли науковці обговорюють кризу гуманітарної освіти та відсутність попиту на філософію у вишах, у широких колах пересічних громадян швидко зростає попит на спрощені прикладні книжки, лекції, кінофільми та телепередачі філософської тематики. Саме такі взірці «масової філософії», а не роботи класиків та університетські лекції, сьогодні характеризують образ філософії для статистичної більшості пересічних громадян.

Однією з причин цього можна вважати загальноосвітню тенденцію масовизації освіти, зокрема, вищої. В умовах, коли майже 80% випускників загальноосвітніх шкіл стають студентами, філософія, яка до останнього часу викладалася небагатьом кращим, сьогодні стає обов'язковою дисципліною для переважної більшості молоді. Фактично, йдеться про спробу донести класичну академічну філософію до масової аудиторії, що не може не призводити до дисонансу попиту та пропозиції.

Чи повинна філософія, не зважаючи ні на що, зберігати класичні форми, або потребує своєрідного ребрендингу, щоб відповідати масовим потребам та зберегти попит на свій «товар»? Яка філософія – масова чи академічна – потрібна сучасним студентам, беручи до уваги той факт, що й сама вища освіта сьогодні стає масовою? Ці питання були залишені відкритими та запропоновані для подальшого обговорення.

Сергій Пролесєв

Коментуючи таку «маркетингову» постановку питань та назву заходу, модератор круглого столу **Сергій Пролесєв** застеріг учасників від надмірного ототожнювання освітнього запиту із запитом ринку. «Цей запит має більш глибоку природу, ніж просто запит ринку», – нагадав він. – «Якщо ми переведемо дискусію про освіту в лише рамки попиту, ринку освітніх послуг, прибутків, то пройдемо повз найважливіших проблем.

Він також закликав до обережного використання термінів «масовизація» та «популяризація» філософії, які запропонувала Іламє Ясна. «Так, ці тенденції мають місце у сучасному суспільстві», – сказав він, – «але ми повинні говорити скоріше не про популяризацію філософії, її вульгаризацію, опускання до рівня масової культури та спрощення таким чином, щоб вона стала доступною людям, які не мають спеціальної освіти. Йдеться про більш складну задачу: про практизацію філософії, про наближення її до реального запиту людей, перехід до більш прикладних аспектів. Чи здатні філософи дати молодій людині, яка розгубилася у світі, де бачить корупцію, брехню, продажність, відповідь на питання, як прожити серед цього – тим більш, прожити гідно? Це не популяризація, а здатність застосувати філософію для вирішення нагальних проблем».

Юрій Сенюк

Академік Української Академії Наук, голова правління Міжнародного індустріального парку, доктор філософських наук **Юрій Сенюк** також застеріг учасників круглого столу від надмірного використання терміну «ресурс», який звучав у доповідях та репліках. Ресурсне мислення та ресурсний підхід, застеріг він, завжди пов'язані з опануванням наявного ресурсу, в той час як сьогодні необхідний конструктив, творчість, новаторство.

Володимир Попов

Професор кафедри філософії Донецького національного університету у Вінниці, доктор філософських наук **Володимир Попов** запропонував уточнення терміну «ребрендинг філософії». «Філософія існує більше двох з половиною тисяч років», – нагадав він. – «За цей час вона створила кілька брендів, намагаючись підтримати власний імідж та популярність у суспільстві.

Історично перший бренд філософії – таємна мудрість. Відповідно, перший ребрендинг філософії відбувся у вченнях софістів та Сократу, де філософія перестає бути таємною мудрістю і стає інструментом для людей, що обговорюють нагальні проблеми.

Другий бренд філософії пов'язаний із Платоном та стоїками. Це бренд турботи про самого себе. Філософія починає розглядатися як засіб духовного лікування хворих людських душ та досягнення філософської незворушності.

Цей бренд існував протягом століть. Його перемагає християнство, яке дискредитує античну філософію, проголошуючи вищою філософією саме себе. Апостол Павло радив боятися братів, які намагаються затягнути до філософії. Так філософія знов змінила свій бренд та стала служницею теології, що допомогло їй вижити за стінами монастирів.

У епоху Відродження вона знов приймає новий бренд – бренд природної магії. Більшість діячів Відродження вважали, що філософія дозволить розкрити таємниці природи, розкрити секрети впливу на людину.

На пострадянському просторі склалося два основних бренди філософії. Хронологічно перший – філософія як наука наук та більш пізній – філософія як світогляд. Цей бренд існує й сьогодні, зокрема в Україні.

Сучасна філософія також повинна провести власний ребрендинг для того, щоб набути популярності як предмет дослідження. В західних філософіях він вже відбувається, причому у кількох напрямках.

Найбільш цікавий з них бренд – філософія як засіб адекватної комунікації. Українській філософській спільноті також слід звернути увагу на такі сучасні розуміння філософії».

Олег Хома

Завідувач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, головний редактор філософського часопису «Sententiae», доктор філософських наук **Олег Хома** зазначив, що саме термін «ребрендинг філософії», так само, як і пропозиція впровадити філософську освіту на рівні ліцеїв – це новий та перспективний погляд на проблеми освіти. «Це перший випадок, коли ми працюємо на випередження, адже в Україні ще немає такої форми освіти, як ліцеї, або вона тільки створюється» – сказав він.

Подібні заходи, зазначив доповідач, є вкрай важливими саме сьогодні: «Скільки існує філософія, ведуться розмови про те, що вона вмирає, що вона не потрібна суспільству. Все це не заважало їй спокійно існувати. Але дискусія, що почалася цієї зими, може дійсно привести до зникнення філософії. Зараз йдеться не просто про філософію або філософську освіту, а про можливість існування філософської спільноти, як такої, що визнається необхідною на рівні суспільства».

Тому «зміни у розумінні філософії та її місця у суспільстві є неминучими. Для того, щоб вижити, філософія повинна враховувати потреби ринку, те які вимоги він ставить перед випускниками, та пропонувати суспільству щось таке, від чого воно не зможе відмовитись. Необхідно враховувати сучасні вимоги до фахівця, від якого роботодавці вимагають не лише вузькопрофесійних знань, але й здатності працювати в команді, імпровізувати, знаходити виходи з непередбачуваних ситуацій. Як сформувати такого фахівця? Кращого рецепту, ніж вивчення філософії не існує – але ця філософія повинна бути правильно представленою.

Таким чином, економічна ніша для філософів сьогодні є. Необхідно розглядати різні сценарії та відшукувати ефективні стратегії позиціонування в ній. Філософія ще довго залишиться в університеті, але цілком можливо, що через деякий час може перейти для ліцеїв. Вік старшокласників у дванадцятирічній системі середньої освіти дорівнює віку студентів перших курсів університету, наприклад, у радянській системі освіти, тому ліцей як освітня ланка сьогодні набагато ближчий до університету, ніж до середньої школи.

Важливе місце в ньому повинна займати саме філософія. Наприклад, у французьких ліцеях філософія для різних спеціальностей представлена різними програмами та у різному обсязі. Втім, обсяг складає не менше трьох годин на тиждень для технічних ліцеїв та не менше восьми годин для гуманітарних.

Вкрай важливою умовою успіху таких закладів є вибір викладачів. Наприклад, досвід французьких ліцеїв полягає у тому, що викладачі філософії – це переважно дослідники, люди, пов'язані з наукою, а не спеціально підготовані викладачі. Більшість видатних французьких філософів, перш, ніж потрапити до університетів, працювала у ліцеях. Тобто викладачі ліцеїв розглядаються як своєрідний кадровий резерв для майбутньої еліти. Ліцей – не місце для середньостатистичного вчителя, принаймні, якщо йдеться про філософію».

Олександр Білокобильський

На думку професора Донецького національного університету, голови Ради Асоціації філософів і релігієзнавців, директора Київського відділення Українського інституту стратегій глобального розвитку та адаптації, доктора філософських наук **Олександра Білокобильського**, «принципове значення має той факт, що даний круглий стіл є неформальним заходом, координатор якого Іллі Ясна не займає адміністративних посад та не є представником державних установ. Тому це не офіційне засідання посадових осіб, але обмін думками громадян, зацікавлених у поставлених питаннях. Саме такий підхід може вивести учасників на новий рівень розуміння проблеми».

Доповідач підкреслив значущість гуманітарної освіти для суспільства, але виразив сумніви щодо здатності стандартного університетського курсу філософії прищепити студентам навички філософського мислення. «У технічному виші курс філософії містить вісім лекцій, в яких викладач намагається розповісти про релігієзнавство, етику, естетику та історію філософії», – нагадав він. – «Це справжнє щеплення проти філософії, після якого студент навряд чи захоче мати з нею справу. До того ж такий курс отупляє викладача, який змушений повторювати його з року в рік для різних груп студентів. Можливо, в цих умовах було б більш доречним викладати не історію філософії, а зосередитися на більш конкретних та прикладних проблемах».

Посилаючись на власний досвід викладання як на філософських, так і на інших факультетах, доповідач висловив незгоду з поширеною думкою про те, що філософія потрібна лише «гуманітаріям» та не цікава студентам технічних чи природничо-наукових спеціальностей. «Багато людей сьогодні потрапляє до університетів випадково, і таким насправді не потрібна філософія – так само, як і інші дисципліни», – сказав він. – «Але тому, хто здатен стати справжнім інженером чи, наприклад, справжнім медиком, філософія дуже цікава та необхідна».

Проблема скоріше полягає в неспроможності викладачів відповідати запиту сучасного ринку. Для студентів є найважливішими ті моменти навчання, коли вони отримують новий досвід, мають можливість побачити ті проблеми, яких раніше не помічали, відкривають для себе нові галузі життя. Тільки після того, як студент побачить щось нове, він може захотіти навчатися. І роль філософії саме в тому, щоб відкрити людині нові горизонти інтересів».

Як досягти цього? На думку Олександра Білокобильського, «рішенням може стати введення в школах нових дисциплін, які не є філософією, але закладають основи аналітичного мислення, громадської активності та відповідальності. Саме філософія здатна надати орієнтири громадянам, більшість з яких на сьогодні є дезорієнтованою у просторі смислів та цінностей. Марксистська філософія, як би її зараз не критикували, з цією функцією справлялася та забезпечувала спільні моральні орієнтири. Сучасний же українець таких орієнтирів та життєвих координат не має. Таким чином, введення спектру дисциплін філософської спрямованості (але не філософії у чистому вигляді) у школах – це порятунок як для самої філософії та філософської спільноти, так і для суспільства».

Вахтанг Кебуладзе

Доцент філософського факультету Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка та Національного університету «Кієво-Могилянська академія», доктор філософських наук **Вахтанг Кебуладзе** зробив наголос на фундаментальному місці філософії в університетській освіті. «Поки буде існувати університет, буде існувати філософія в ньому. Як тільки зникне філософія, зникне і сам університет», – підкреслив він. – «Університет – це породження західної культури, тому можливий лише університет західного зразку. Якщо, навіть, йдеться про Шанхайський університет, то він все одно має бути побудованим за західним зразком. Отже питання про філософію в університеті – це питання про те, чи можна взагалі називати той чи інший освітній заклад університетом. На жаль, спадщиною радянської системи вищої освіти сьогодні є те, що гуманітарна складова у ній майже знищена, а це означає, що знищена головна вимога до університетів – поєднання наукових досліджень та освіти».

У цих умовах, зазначив доповідач, «перенесення філософії до ліцеїв та середньої школи є доречною пропозицією. Зокрема, це може вирішити певні кадрові проблеми. Більшість викладачів філософії старої школи – це саме викладачі, а не дослідники філософії. При цьому вони здатні на достатньо високому рівні викладати базові курси у ліцеях та гімназіях. Теж саме стосується майбутніх випускників: якщо людина обирає філософський факультет, але не планує ставати зіркою світового значення, вона може стати викладачем таких навчальних закладів. При цьому важливо не просто скасувати філософію в університетах та перенести до ліцеїв, а трансформувати її відповідним чином».

Вахтанг Кебуладзе також звернув увагу на значущість ознайомлення із успішним світовим досвідом гуманітарної освіти. «Ми маємо взяти до уваги основні сучасні моделі західної освіти: німецьку,

французьку, британську, американську, які багато в чому є подібними, але мають і відмінності. Реформування української освіти повинно початися із створення аналітичних груп, які повинні створити аналітичні дайджести, присвячені досвіду цих країн».

«Наприклад, у гуманітарних гімназіях Німеччині немає обов'язкового курсу філософії, але студенти мають багато інших курсів філософської спрямованості: логіку, етику, древньогрецьку мову (де читають, доречі, не лише художню літературу, а також Платона, Аристотеля). В Австрії є обов'язковим курс філософії і психології, і кожен, хто вступає на гуманітарний факультет, цей курс пройшов. Це є хорошим ґрунтом, який допомагає студентам сприйняти університетський курс філософії».

Створено також спеціальний підручник, розрахований на учнів 15-16 років, який містить мало тексту, але дуже багато цитат та ілюстрацій. Важливо, що на ілюстраціях можна побачити не лише портрети філософів, а й витвори мистецтва відповідної епохи. Філософія завжди була мистецтвом, а мистецтво – філософією, і цей підручник являє собою їх органічний зв'язок».

Досвід Німеччини, підсумував доповідач, є одним з варіантів стратегії поступового перенесення філософії до середньої школи.

Тетяна Кот

Завідувач відділення філософії та суспільствознавства Київської Малої академії наук учнівської молоді **Тетяна Кот** запропонувала аналіз поставлених питань з точки зору установи, яка безпосередньо працює із школярами дев'ятих-одинадцятих класів, тобто потенційною цільовою аудиторією ліцеїв.

Головне завдання співробітників Малої академії наук, зазначила вона, полягає в тому, щоб зацікавити школярів, щоб вони вивчали те, що не є обов'язковим для отримання атестату, писали наукові роботи. Дуже важливо зберегти природний для дитини потяг до знань, а для цього необхідно не просто викладати філософські дисципліни в школі, а робити це в доступній формі, враховуючи запити і суспільства, і самих школярів.

Тетяна Кот зробила акцент на проблемах, які не підіймалися представниками університетської філософії, зокрема, поставивши питання про відсутність викладачів, що здатні донести філософське знання до підліткової аудиторії. «З цим завданням не зможе впоратися той, хто має досвід роботи лише зі студентами, отже буде потрібна спеціальна підготовка викладачів, якої сьогодні просто не існує», – попередила вона.

Надія Адаменко

Голова журі секції «Філософія» конкурсу наукових робіт Малої академії наук, доцент кафедри філософії Інституту філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат філософських наук **Надія Адаменко** звернула увагу учасників на те, що на конкурсі, членом журі якого вона виступає, відсутні роботи суто з курсу академічної філософії. «Школярі обирають більш прикладні, конкретні теми, але застосовують філософські методи у своєму мисленні та аргументації. Тому, говорячи про філософію як навчальну дисципліну, необхідно розрізняти викладання філософії для факультетів філософії, інших факультетів та ліцеїв. Це різні речі: університети, де академічний курс філософії, як вже зазначали інші учасники круглого столу, завжди буде ядром навчального процесу, та ліцеї, де потрібні зовсім інші підходи та інші курси філософської спрямованості».

Як приклад доповідач навела європейський досвід, зокрема, згадавши міжнародну програму «Філософія для дітей», що передбачає елементи філософської освіти для дітей, починаючи з дошкільного віку. Її наріжний камінь – навчання не через засвоєння інформації, а через самостійний пошук та дослідження. Програма, яку було розпочато у 60-х роках ХХ сторіччя у Австрії, сьогодні поширена у 60 країнах світу та підтримується ЮНЕСКО як частина парадигми освіти протягом усього життя.

«На жаль, сучасне українське суспільство навряд чи здатне сприйняти таку модель освіти», – визнала Надія Абраменко. – «Нещодавно я проводила семінар «Філософія для дітей» із вчителями шкіл. Вони зацікавлено слухали, але іронічно посміхалися. І це цілком зрозуміло: сьогодні школа в Україні відтворює виключно інформаційну модель, яка не передбачає розвитку аналітичного мислення, рефлексії, соціальної активності, вміння ставити питання, працювати у команді. Це абсолютно авторитарна модель, як не формує майже жодних навичок, крім писання, читання, говоріння. Тому тільки тоді, коли філософський інструментарій буде в тій чи іншій формі присутнім у навчальному процесі вже з молодших класів школи, можна буде говорити про філософію на рівні ліцеїв та вище».

Наталія Вяткіна

Директор Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук **Наталія Вяткіна** підтвердила наявність попиту на філософію на рівні ліцеїв та коледжів.

Розвиток критичного мислення, аналізу мислення, теорія і практика усної та письмової аргументації – всьому цьому, на думку доповідача, повинні вчити саме філософи, філологи та представники інших гуманітарних наук, причому саме на рівні ліцеїв. Забезпечення такої підготовки на рівні старших класів дозволить змінити також університетську програму та перейти від викладання скорочених пропедевтичних курсів до роботи з класичними філософськими текстами, що сьогодні є рідкістю навіть для філософських факультетів.

«Сьогодні починається перехід середньої освіти на дванадцятирічну систему», – сказала вона. – «Якщо технічні дисципліни до цього більш-менш готові, а їх обсяг достатній для того, щоб дати професію, то дисципліни гуманітарного напрямку, як вони зараз представлені у навчальному процесі, поки що не здатні заповнити відповідну частину навчальної програми на три останніх роки навчання. Це означає, що необхідний контент для реалізації класичної ліцейської освіти ще відсутній, та його належить створити».

Заповнення цього пробілу є одним з перспективних напрямків роботи Інституту модернізації змісту освіти за назвою «Гуманітарні і соціальні науки для старших класів ліцеїв», робота над яким почнеться вже у липні цього року. На думку доповідача, «в Україні є фахівці, здатні підготувати якісні навчальні програми та написати навчальні посібники для викладання гуманітарних дисциплін у ліцеях та гімназіях, та поки що є час, щоб не робити це надто поспішно. Невдовзі планується оголошення конкурсу на створення таких матеріалів, до якого будуть залучені талановиті філософи, соціологи, психологи та представники інших споріднених галузей».

Як приклад Наталія Вяткіна навела успішний досвід конкурсу Програми «Трансформація гуманітарної освіти в Україні», що проводився у 1993-96 роках МФ «Відродження» та Міністерством освіти України. Протягом року українські фахівці створили 300 нових підручників та посібників, а за три з половиною роки видали близько 150 найменувань навчальної літератури, словників та енциклопедій для усіх рівнів освіти.

Доповідач також підкреслила важливість застосування успішного досвіду інших країн у даній сфері. Зокрема, схожі курси гуманітарних дисциплін були розроблені у Росії, хоча й не були впроваджені. Втім, майже усі розробки доступні у випусках фахових журналів, отже цей досвід можна використовувати для розробки українських програм. На етапі розробки є доречним утворення робочих груп студентів та школярів для тестування цих матеріалів та адаптації їх до українських умов.

Галина Усатенко

Голова комітету вищої освіти громадської ради при Міністерстві освіти і науки, доцент Інституту філології Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка, кандидат філологічних наук **Галина Усатенко** вказала на важливість міждисциплінарного підходу до організації гуманітарної освіти, особливо підкресливши тісний зв'язок, що існує між філософією та літературою.

«На жаль, інструментарій, який застосовують сучасні українські філологи та представники інших гуманітарних дисциплін, є дуже застарілим, а у багатьох випадках не змінюється з радянських часів», – сказала вона. – «Тому, якщо вести мову про адаптацію філософії для викладання у ліцеях, то одним з перспективних напрямків може стати розробка міждисциплінарних програм на стику філософії, філології, літературознавства. Це дозволить розкрити філософські концепції засобами художньої мови та літератури. Тоді школярі не будуть змушені аналізувати літературні твори в контексті «хороших» та «поганих» персонажів, а зможуть аналізувати ті життєві проблеми, які ці твори зачіпають».

Сергій Пролесєв

Модератор заходу **Сергій Пролесєв** додав, що «втілюючи ідеї та проекти, які було озвучено протягом дискусії, важливо не повторювати колишні помилки та не йти шляхом створення уніфікованих програм. Важливо мати на увазі, що ліцей як освітня ланка має стати потужним евристичним та креативним середовищем, яке стимулює самовизначення студентів та надає можливості для цього. Це неможливо зробити, просто створивши той чи інший курс чи підручник. Йдеться радше про створення певного ресурсу, з якого можна черпати різні теми та проблеми, які можна комбінувати, як елементи мозаїки, створюючи програми для тієї чи іншої конкретної аудиторії».

При цьому важливо, сказав він, щоб «програми та підручники виносилися на обговорення у певне експертне середовище перш, ніж бути виданими та потрапити до студентів. Поки що зазвичай відбувається інакше: такі матеріали створюються окремими авторами, минаючи етап обговорення та критики, визнаються нормативними та масово впроваджуються у навчальний процес».

Наталія Вяткіна

На цю репліку відповіла **Наталія Вяткіна**, яка нагадала, що, «хочемо ми цього чи ні, система освіти – це дуже формалізована та консервативна сфера, центральне поняття у якій – «стандарти», адже знання необхідно оцінювати за певними універсальними критеріями. Для цього кожен курс повинен бути формалізованим. Варіант, коли протягом років навчання акцент робиться на творчість та свободу самовираження, а потім випускники успішно складають ЗНО, на жаль, неможливий. Звісно, сприяння творчому розвитку учнів є необхідним та може забезпечуватися на рівні неформальних закладів, дискусійних платформ, форумів, але це не виключає формальної складової освіти».

Олег Хома

Олег Хома зазначив, що можливості об'єднання творчого та нормативного підходів існують та привів у якості прикладу «французькі навчальні програми з філософії, які мають історико-філософську основу, але форма розгляду філософських концепцій та вчень завжди наближена до практичних питань. Критерієм засвоєння курсу філософії є не знання імен чи фактів, а вміння застосовувати ці знання у світоглядній дискусії та письмовій роботі. Це – саме практичні навички, і вони піддаються оцінці згідно певних критеріїв. Подібні стандарти оцінювання можуть бути розроблені та впроваджені й в Україні».

Юрій Сенюк

Із необхідністю стандартів освіти також погодився **Юрій Сенюк**, але він підкреслив, що «ці стандарти повинні бути гнучкими, адже іспит – це завжди певна експертиза, де викладачі повинні виступати експертами, а не застосовувати до усіх студентів одні й ті ж самі жорсткі критерії».

Сергій Пролесєв

Підсумки роботи круглого столу підбив модератор заходу **Сергій Пролесєв**, який висловив подяку учасникам за плідну співпрацю та наголосив на необхідності переходу від теоретичних обговорень до розробки стратегії дій та її практичного втілення, приєднатися до чого закликав усіх зацікавлених.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Резюмуючи доповіді та коментарі учасників круглого столу, можна сформулювати наступні висновки та пропозиції щодо подальшого розвитку ініціативи.

1. Сьогодні існування філософської спільноти, як такої, що визнається необхідною на рівні суспільства, знаходиться під загрозою та повинна провести власний ребрендинг для того, щоб набути популярності як предмет дослідження. Для того, щоб вижити, філософія повинна враховувати потреби ринку, те які вимоги він ставить перед випускниками, та пропонувати суспільству щось таке, від чого воно не зможе відмовитись. При цьому важливо пам'ятати, що освітній запит має більш глибоку природу, ніж просто запит ринку, тому не слід переводити дискусію про освіту лише в рамки попиту, ринку освітніх послуг, приборків, пам'ятаючи про важливість соціального, культурного, морального значення філософії.
2. Філософія є та залишатиметься фундаментом європейської університетської освіти, без якого університет не може називатися університетом. Тому поки існуватиме університет, повинна існувати філософія в ньому. При цьому університетський курс філософії не витримує ніякої критики та вимагає трансформації, враховуючи потреби ринку і його вимоги до випускників.
3. Першим кроком реорганізації гуманітарної освіти в Україні повинно стати ознайомлення із успішним світовим досвідом та основними сучасними моделями західної освіти. Необхідно створення аналітичних груп та підготовка аналітичних дайджестів, присвячених аналогічному досвіду європейських країн.
4. Одним з перспективних шляхів реорганізації філософської освіти є впровадження курсів філософської спрямованості на рівні ліцеїв. Це є цілком доречним, адже вік старшокласників у дванадцятирічній системі середньої освіти дорівнює віку студентів перших курсів університету, наприклад, у радянській системі освіти; тобто ліцей як освітня ланка сьогодні набагато ближчий до університету, ніж до середньої школи. При цьому важливо не просто скасувати філософію в університетах та перенести до ліцеїв, а гнучким чином її трансформувати.
5. Одним з перспективних напрямків є розробка міждисциплінарних програм, які об'єднують філософію та інші гуманітарні дисципліни, зокрема, філологічні та літературознавчі. Важливим напрямком дій є також практика філософії, наближення її до повсякденних проблем, перехід від теоретичної до прикладної філософії як універсального методу пізнання, критичного мислення, аргументації. Рішенням може стати введення у школах курсів філософської спрямованості, але не філософії у чистому вигляді, які закладатимуть основи громадської активності та відповідальності, а також навчать основам логіки, етики, психології тощо.
6. Слід запобігати впровадження уніфікованих програм, а створювати певний ресурс, з якого можна черпати різні теми та проблеми, що можна комбінувати, як елементи мозаїки для підготовки програм для тієї чи іншої конкретної аудиторії.
7. Впровадження філософії на рівні ліцеїв передбачає відповідний рівень підготовки старшокласників (розвиток аналітичного мислення, рефлексії, соціальної активності, вміння ставити питання тощо), який не здатна забезпечити сучасна школа. Тому говорити про філософію на рівні ліцеїв та вище можна буде лише тоді, коли філософський інструментарій буде в тій чи іншій формі присутнім у навчальному процесі вже з молодших класів школи.
8. Окремою проблемою стане забезпечення викладацького складу, адже із викладанням філософії старшокласникам важко впоратися тому, хто має досвід роботи лише зі студентами. Таким чином, потрібна спеціальна підготовка викладачів, якої на сьогодні в Україні не існує. Варто звернутися до європейського досвіду: зокрема, викладачами французьких ліцеїв є молоді талановиті дослідники, практики, а не спеціально підготовані для цієї ролі вчителі.
9. Необхідна розробка підручників та навчальних посібників, адаптованих для викладання гуманітарних дисциплін у ліцеях та гімназіях. При цьому важливо, щоб ці розробки виносилися на обговорення у експертне середовище перш, ніж бути виданими та потрапити до студентів – етап, який зазвичай оминається сьогодні.

10. Особливою проблемою є об'єднання творчого індивідуального підходу, без якого неможлива філософська освіта, та дотримання норм та стандартів, без яких не може існувати система освіти та оцінювання знань. Втім, є досвід успішного поєднання цих двох завдань у європейських ліцеях, який може бути застосовано і в Україні.

ПОДАЛЬШІ ДІЇ

Продовження дискусії відбулося наступного дня у прямому ефірі на «Громадському телебаченні», де філософи *Сергій Пролеєв* та *Вахтанг Кебуладзе* обговорили місце філософії у системі освіти, а також її можливості як потужного інструменту формування суспільної думки у сучасній політиці. Матеріали, присвячені події, опублікували тематичні медіа, зокрема, портали «Вища освіта», «Педагогічна преса», «Релігія в Україні», «Освітній портал Львівщини» та інші. Активні обговорення тривали також у соціальних мережах протягом підготовки заходу та після його проведення.

Інтерес представників освіти, науки, державної влади та громадськості до круглого столу та широкий суспільний резонанс свідчить про те, що поставлені питання є актуальними та своєчасними, а проекти реорганізації гуманітарної (зокрема, філософської) освіти – затребуваними у науковій спільноті.

Схвалення загальної ідеї проекту та пропозиції підтримки від багатьох учасників обговорення дозволяють перейти до другого етапу реалізації ініціативи «Ребрендинг філософії» – практичної апробації освітньої моделі у формі експериментального навчального закладу, пілотна група студентів якого пройде навчання протягом 2015-16 академічного року. Успішна апробація на другому етапі дозволить підняти питання про інституціалізацію даної освітньої моделі на загальнонаціональному рівні.

Робочі версії концепції закладу, навчальної програми та стратегії подальшого розвитку ініціативи доступні на сайті проекту (<http://school.philosophy.in.ua/basic-concept>), а також у файлі, що додається до цього листа, а також будуть винесені на відкрите обговорення у форматі віртуального круглого столу на порталі «Освітня політика».

Інформування широкої громадськості про початок проекту та конкурсний відбір студентів, які навчатимуться безкоштовно, розпочнеться 1 серпня.

До співпраці запрошуються наукові та освітні установи, державні та громадські організації, культурні інституції, науковці та освітяни. Ми будемо раді розглянути поради, коментарі, критику, пропозиції участі у формуванні навчальної програми, розробці та викладанні навчальних курсів, інформаційного та медіа партнерства, а також пропозиції співпраці у будь-якій іншій формі, що допоможе винайти оптимальні шляхи реалізації ініціативи.

Координатор проекту: Іламі Ясна, <http://school.philosophy.in.ua/users/ilami-yasna>

Сайт проекту: <http://school.philosophy.in.ua>

Сторінка проекту у Facebook: <https://www.facebook.com/events/832580900151868>